

NÁMITKY PROTI SMĚNEČNÉMU PLATEBNÍMU ROZKAZU

Směnečné rozkazní řízení je zpravidla velmi přísně koncentrováno. Část řízení spočívající ve směnečném rozkazním řízení je zahájena vydáním směnečného platebního rozkazu. V této chvíli však řízení ještě není zkoncentrováno. Počátek koncentrace řízení je časově situován do okamžiku doručení směnečného platebního rozkazu žalovanému. Nepodaří-li se směnečný platební rozkaz žalovanému doručit, specifická koncentrace směnečného rozkazního řízení se neaktivuje.

Směnečné rozkazní je koncentrováno třikrát. Doručením směnečného platebního rozkazu žalovanému vstupuje do hry **specifická rozkazní koncentrace**. Skončením případně nařízeného přípravného jednání nebo prvního námitkového jednání se uplatní **obecná koncentrace řízení**, která je vlastní všem sporným řízením (tuto koncentraci budu dále označovat jako obecnou koncentraci řízení). Při projednání uplatněného směnečného nároku se projeví i **koncentrace některých procesních námitek**. Nejprve se budu zabývat specifickou rozkazní koncentrací, která je pro směnečné rozkazní řízení charakteristická, následně se budu věnovat koncentraci procesních námitek a obecné koncentraci řízení. V závěru kapitoly doplním úvahy o průniku a střetech těchto koncentrací.

Specifická rozkazní koncentrace řízení

Rozkazní koncentrace řízení dramaticky omezuje dobu, během níž má žalovaný možnost vymezit svoji obranu proti uplatněnému směnečnému nároku, na dobu trvání námitkové lhůty. Musím konstatovat, že navození rozkazní koncentrace řízení dochází k zásadnímu zhoršení procesního postavení žalovaného. Délka námitkové lhůty je zákonem stanovena na 15 dní. Přestože byla lhůta k podání námitek postupně prodloužena ze 3 dnů na 8 dní a následně na aktuálních 15 dní, ještě stále tuto lhůtu nepovažuji za dostatečnou. Ustanovení § 175 OSŘ a následně i rozhodovací praxe soudů nastavily tak vysokou laťku na vymezení námitek, že zdaleka ne vždy se žalovaným ve směnečných rozkazních řízeních podaří koncipovat obranu proti uplatněnému směnečnému nároku způsobem, jenž je schopen dostát požadavkům na námitky proti směnečnému platebnímu rozkazu. Vzhledem k faktu, že

- se uplynutím námitkové lhůty uzavírá možnost skutkově vymezit obranu proti uplatněnému směnečnému nároku
- tato obrana musí být zcela konkrétní a úplná,
- nelze námitky po uplynutí lhůty pro jejich podání doplňovat,

je nezbytné námitky považovat ze jeden z nejnáročnějších procesních úkonů. Z tohoto důvodu považuji délku lhůty na vymezení námitek (již zmíněných 15ti dnů) za nepřiměřeně krátkou. Obzvláště v porovnání s dvouměsíční lhůtou na podání dovolání s tříměsíčními lhůtami, jež OSŘ stanoví pro žalobu pro zmatečnost a pro žalobu na obnovu řízení. Námitková lhůta se jeví krátká i s ohledem na fakt, že doba následného projednání námitek zpravidla mnohonásobně překračuje čas, který je žalovanému poskytnut pro vymezení obrany. Je dobré, že námitková lhůta nezamrzla na historických, avšak v aktuálních poměrech již zcela nepřijatelných třech dnech, přesto však 15 dnů nepovažuji za dostatečný **prostor** pro vytvoření námitek s odpovídajícími procesními parametry.

Protože po uplynutí námitkové lhůty nelze nedostatečně koncipovanou obranu v podobě námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu dodatečně sanovat podáním nových nebo doplňujících námitek. V řízeních o zaplacení směnky se tudíž lze setkat s případy, kdy se žalovaní nezvládnou ubránit proti uplatněnému směnečnému nároku pouze z procesních

důvodů, jelikož v námitkové lhůtě nepodají dostatečně kvalifikované a úplné námitky, přičemž v rovině skutkové a hmotněprávní žalovaní důvodnou obranou disponují.

Korektní procesní právo by mělo do řízení vnášet tak zásadní negativní element, jež účastníkům řízení znemožňuje dosáhnout výsledku řízení, který odpovídá obsahu jejich subjektivních práv, jen ve zvlášť odůvodněných případech a způsobem, jenž v maximální možné míře šetří právo těchto účastníků řízení na spravedlivý proces. Jsem přesvědčen o faktu, že koncentrace směnečného rozkazního řízení nepředstavuje důvodné a opodstatněné omezení možností žalovaného vznést obranu proti uplatněnému směnečnému nároku; neváhám použít ani tak silná slova, že koncentrace směnečného rozkazního řízení má povahu neodůvodněné šikany žalovaného, kterou nelze spojovat s žádným následkem příznivě ovlivňujícím rychlost nebo kvalitu řízení. Jediným důsledkem koncentrace směnečného rozkazního řízení je zásadní vychýlení rovnováhy procesních práv a povinností ve prospěch žalobce, potlačení principu rovnosti zbraní a vydávání věcně neuspokojivých rozhodnutí, která žalovaným ukládají povinnost zaplatit směnečný dluh a nahradit náklady řízení, přestože žalovaný ze směnky buď není zavázán, nebo existuje jiná okolnost, jež žalovanému poskytuje důvodnou obranu proti uplatněnému směnečnému nároku, a to i v situacích, v nichž žalovaný k řízení nepřistupuje zjevně nedbale a není tudíž dán důvod pro navození sankčního procesního následku v podobě kontumace řízení.

??? Vzhledem k faktu, že řízení o zaplacení šeků se téměř nevedou, budu dále popisovat jen směnečné rozkazní řízení, přestože je upraveno společně s rozkazním řízením šekovým; učiním tak z důvodu zjednodušení popisu řízení a formulací, neboť považuji za zbytečné opakovaně zmiňovat šekové rozkazní řízení, které v praxi nenalézá žádné vyjádření v podobě konkrétních sporů.

Podstata a podoba specifické rozkazní koncentrace řízení

Rozkazní koncentrace směnečného rozkazního řízení je koncentrací skutkovou. Limituje žalovaného ve skutkových přednesech, důkazní návrhy nejsou uplynutím námitkové lhůty nijak omezeny. Rozkazní koncentrace směnečného rozkazního řízení spočívá v omezení možnosti žalovaného, vůči němuž byl vydán směnečný platební rozkaz, vymezit svoji obranu proti uplatněnému směnečnému nároku. Naznačené omezení se projevuje tak, že možnost žalovaného koncipovat obranu proti uplatněnému směnečnému nároku, se uzavírá v okamžiku uplynutí námitkové lhůty.

Dříve než se budu zabývat popisem omezení možnosti námitky vymezit, považuji za nezbytné alespoň jednou větou konstatovat požadavky na způsob vymezení námitek. Z podstaty věci vyplývá, že námitky musí být vymezeny skutkovými tvrzeními konstatujícími okolnosti, které odůvodňují neexistenci uplatněného směnečného nároku nebo nedůvodnost jeho uplatnění. Vymezení námitky musí být natolik určité a konkrétní, aby skutkové tvrzení, na němž žalovaný staví svoji obranu, nebylo zaměnitelné s jiným skutkem.¹ Procesní obrana proti směnečnému platebnímu rozkazu je upravena stejně jako směnečný platební rozkaz (a vlastně téměř celé směnečné rozkazní řízení) v ustanovení § 175 OSŘ. Ustanovení § 175 OSŘ uvádí, že soud vydá směnečný platební rozkaz, v němž žalovanému uloží, aby do 15 dnů zaplatil požadovanou částku a náklady řízení nebo aby v téže lhůtě podal námitky, v nichž

¹ Viz usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 29.9.2003, sp.zn. 5 Cmo 353/2003, v jehož odůvodnění vrchní soud konstatoval, že: „Nelze připustit z tohoto hlediska, aby námitky byly tak flexibilní, že by mohly případně umožňovat, aby v průběhu námitkového řízení jim byla podsouvána opakovaně stále nová a zcela odlišná skutková tvrzení.“

musí uvést vše, co proti platebnímu rozkazu namítá s tím, že pozdě podané námítky nebo námítky, které neobsahují odůvodnění, soud odmítne.

Požadavky na vymezení námitek

Tvrdość procesního režimu směnečného rozkazního řízení vůči žalovanému je umocněna faktem, že obrana musí být uplatněna úplně a přesně. Z. Kovařík k vymezení námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu uvádí: „Z hlediska obsahového nepostačuje, aby žalovaný jen sdělil, že vznáší námítky proti směnečnému platebnímu rozkazu, ale musí je odůvodnit, to znamená alespoň stručně sdělit soudu důvody, které jej vedou k tomu, že odmítá podle směnečného platebního rozkazu plnit. Stručnost ovšem nemůže být na újmu určitosti, protože námítky vlastně vytvářejí rámec pro další projednávání věci a vymezují otázky, které bude muset soud posoudit.“²

Žalovaný má k dispozici jen poměrně krátkou dobu na vyhotovení námitek. Kriteria pro řádné vymezení obrany musí být přitom naplněna již v námitkové lhůtě. Není namístě kritizovat požadavek, aby byla obrana žalovaného proti uplatněnému směnečnému nároku řádně substancována. Skutkové okolnosti, na nichž žalovaný staví svoji obranu, musí být popsány tak, aby byly nezaměnitelně odlišeny od případných jiných skutečností. Neexistuje však žádný rozumný důvod, pro nějž by případná neurčitost námitek nemohla být odstraněna upřesněním nebo doplněním po uplynutí námitkové lhůty stejně, jako je tomu například u žaloby (i žaloba musí být dostatečně substancována, požadavku zákona na vylíčení rozhodujících skutkových okolností však žalobce může vyhovět dodatečně do konce lhůty dané žalobci soudem ve výzvě k odstranění vad podání). Krátká námitková lhůta a požadavek na precizní vymezení obrany již v průběhu lhůty ženou žalované do pastí, z níž pro ně často není úniku. Je mnoho řízení o zaplacení směnky, v nichž je obrana žalovaného složitá a vyžaduje komplikovaný, přesto však přesný popis rozhodných skutkových okolností. V takových situacích jsou žalovaní v nemalém počtu případů odsouzeni k neúspěchu v řízení navzdory faktu, že mají k dispozici důvodnou obranu, jen z toho důvodu, že svoji obranu (ne pro svoji neschopnost nebo pro laxní přístup, ale v důsledku složitosti případu a především nekorektní právní úpravy) nezvládli řádně uplatnit ve stanovené lhůtě.

Doplnění a dotvrzení námitek

Po uplynutí námitkové lhůty nelze vznášet nové námítky. V této podobě je koncentrace směnečného rozkazního řízení koncipována zákonem. Rozhodovací praxe soudů dospěla k postoji, že již podané námítky lze doplnit, nikoli však do té míry, že by tímto doplněním byla uplatněna taková obrana, které nebyla vymezena již v námitkách. Na tomto místě považují za vhodné uvést, že porevoluční rozhodování soudů o míře koncentrace směnečného rozkazního řízení zaznamenalo nepřehlédnutelný vývoj. První polovina devadesátých let se odvíjela v celkem mírném postoji soudů k požadavkům na prvotní vymezení námitek. Významný zlom nastal okolo roku 1997, kdy soudy při rozhodování o podobě koncentrace směnečného rozkazního řízení významně přitvrdily. Nejvyšší míry rigidity nabylo rozhodování soudů v období okolo let 2000 až 2008 – v této době soudy nepřipouštěly možnost k podaným námitkám doplnit byť jediné slovo. Přibližně po deseti letech nasměroval Nejvyšší soud ČR rozhodování v otázce možnosti doplnit námítky k jistému uvolnění³ Uvedené rozhodnutí odstartovalo proces, jenž vyústil ve stávající postoj

² KOVAŘÍK, Zdeněk. Uplatňování práv v souvislosti se směnkami a šeky v soudním řízení. *Bulletin advokacie*, Česká advokátní komora v Praze, 2010, č. 10. s.16.

³ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.3.2009, sp.zn. 29 Cdo 2270/2007 v jehož odůvodnění soud uvedl, že pokud žalovaná námitku zaplacení dluhu po uplynutí námitkové lhůty konkretizovala tvrzením, jímž

soudů k možnosti rozšířit či doplnit podané námitky; v rámci tohoto mírnějšího pohledu otevřela aktuální rozhodovací praxe soudů⁴ žalovaným cestu k doplnění již podaných námitek. Nedotčen zůstal zákaz podat nové námitky.

Rozhodovací praxe soudů tedy dovodila možnost doplňovat námitky. Za zásadní považují vymezení pojmu „doplnění námitek“. Nejvyšší soud ČR v aktuálně určujícím rozhodnutí sp. zn. 29 Cdo 4711/2008 ze dne 29. září 2010 používá pojem doplnění námitek. Přiznám se, že mi jako přesnější připadá rovněž rozhodovací praxí soudů používaný pojem dotvrzení námitek, jelikož toto označení v sobě zahrnuje tu rovinu, že žalovaný tímto procesním postupem dovymezuje obranu již tvrzenou. Dotvrzením (přípustným doplněním) námitek je třeba rozumět takové rozšíření skutkových tvrzení vymezujících obranu proti směnečnému nároku přiznanému směnečným platebním rozkazem, které respektuje limit v podobě zákazu připuštění takových nových tvrzení, v jejichž důsledku by byla uplatněna nová dosud neuvedená obrana. Přípustným je nezbytně doplnění námitek v podobě upřesnění původních tvrzení; i v tomto případě je však nezbytně respektovat limit, že doplněním nelze měnit podstatu námitek.

Nepřípustným je takové doplnění námitek, které má podobu uplatnění nové námitek nebo sdělení nových skutkových tvrzení, které sice doplňují již podanou námitku, nicméně tuto kvalitativně mění - například modifikují podstatu námitek nebo sanují procesní nedostatečné uchopení námitek (námitku neobsahující potřebné odůvodnění doplní o tvrzení, v jejichž důsledku se námitka stane řádně substancovanou). Za dotvrzení (přípustné doplnění), a upřesnění námitek považují uvedení takových skutkových tvrzení, které jen přidávají podrobnosti k obraně ve své podstatě již úplně koncipované nebo doplňují vymezení podstaty obrany, pokud se tímto doplněním nemění povaha námitek (z původní námitek se nestává námitka jiná). Nepřípustným je tedy uplatnění takových skutkových tvrzení, které představují podání nové dosud v námitkách neobsažené obrany nebo předložení obrany, která sice uplatněna byla, nikoli však v podobě, v níž by byla způsobilá vést ke zrušení směnečného platebního rozkazu. K dotvrzení či upřesnění je tedy způsobilá jen dostatečně vymezená námitka. Dotvrzením či upřesněním námitek nemůže být tvrzení, jež:

- námitku mění v námitku jinou,
- dává námitce nový zásadní obsah nebo novou kvalitu,
- by mělo překlenout původní nedostatečné vymezení obrany, v důsledku čehož by se z námitek nedostatečně odůvodněné a tudíž neprojednatelné měla stát námitka projednatelná.

Výjimky z uplatnění koncentračního principu

Ve vztahu k výjimkám z uplatnění koncentračního principu v rámci směnečného rozkazního řízení je třeba uvažovat ve dvou rovinách:

- zda se koncentrace uplatní ve vztahu ke všem námitkám (ke všem druhům obrany) či nikoli a
- zda se koncentrace uplatní za všech okolností.

sdělila datum a způsob platby a konkrétní částku, již uhradila, nejde z pohledu ustanovení § 175 OSŘ o novou a tudíž opožděnou námitku (odůvodnění rozhodnutí není citováno doslovně).

⁴ Aktuální postoj Nejvyššího soudu ČR k možnosti postlhučního vymezení obrany proti směnečnému platebnímu rozkazu charakterizuje rozhodnutí sp. zn. 29 Cdo 4711/2008 ze dne 29. září 2010, jež v právní větě uvádí: „V důsledku zásady koncentrace řízení o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu žalovaný nemůže po uplynutí lhůty k podání námitek uplatňovat takovou obranu, která nebyla uvedena již v námitkách.

Nic však žalovanému nebrání v tom, aby i v této fázi řízení uváděl nové skutečnosti, jež mohou mít podle jeho názoru význam pro posouzení důvodnosti obrany, kterou v námitkách již řádně uplatnil. Pokud takové skutečnosti směřují jen k doplnění dříve uplatněné námitek, pak je nelze považovat za námitky nové – opožděné, k nimž by již soud nesměl přihlížet.“

Uplatnitelnost koncentračního principu vůči jednotlivým námitkám

Ohledně podřízení či nepodřízení námitek koncentraci směnečného rozkazního řízení je namístě uvést, že se koncentrace řízení zakotvená ustanovením § 175 OSŘ neuplatňuje bezvýjimečně. Existují totiž námitky, které lze uplatnit i po uplynutí námitkové lhůty. Jedná se o úzký výčet námitek, jenž nic nemění na podstatě hodnocení tohoto projevu směnečného rozkazního řízení a který koncentraci směnečného rozkazního řízení nečiní méně nepřijatelnou.

Rozhodovací praxe soudů dovodila, že se směnečné rozkazní řízení nekonzcentruje v rovině uplatnění poměrně úzkého výčtu námitek. Jedná se o:

- některé procesní námitky

Zejména jde o námitky nedostatku procesních podmínek.⁵

Jedná se o vhodné řešení, neboť koncentrace směnečného rozkazního řízení je ve své podstatě koncentrací skutkovou, měla by tedy být uplatněna jen vůči skutkovému vymezení obrany proti uplatněnému nároku, nikoli vůči námitkám procesního charakteru. Rovněž rozhodovací praxe pak z popsaného režimu námitek nespádajících pod režim koncentrace vyňala námitku nedostatku místní nepříslušnosti soudu.⁶

Na tomto místě považuji za vhodné doplnit, že některé z předmětných procesních námitek jsou koncentrovány v rámci režimu koncentrace procesních námitek (podjatost, místní nepříslušnost, nedostatek pravomoci způsobený rozhodčí smlouvou nebo doložkou).

- nesamostatné námitky

Nesamostatnými jsou námitky, které samy o sobě nepředstavují věcnou obranu v podobě důvodu atakujícího existenci uplatněného směnečného nároku nebo důvodnost uplatnění tohoto nároku, nejsou tudíž způsobilé přinést samostatně bez uplatnění další námitky zrušení směnečného platebního rozkazu. Nesamostatné námitky jsou jen prostředkem, jenž žalovanému otevírá cestu k uplatnění některé relativní námitky, zpravidla námitky kauzální (např. neexistence směnkou zajištěné pohledávky) nebo námitky excesivního vyplnění blankosměnky. Za nesamostatné považuji námitky:

- námitku zlé víry při nabývání směnky,
- námitka hrubé nedbalosti při nabývání směnky,
- námitka vědomého jednání na škodu dlužníka při nabývání směnky,
- námitka zlé víry nebo hrubé nedbalosti při nabývání směnky,
- námitka podindosace směnky,
- námitka cesse směnečné pohledávky a
- námitka zastřené prokuraindosace směnky (indosace směnky „na oko“).

K nesamostatným námitkám považuji za nezbytné uvést, že rozhodovací praxe výslovně (v rámci publikovaného rozhodnutí) dovodila vynětí z koncentrace jen u jedné

⁵ Uvedené vynětí námitek nedostatku procesních podmínek vyplývá například z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 32 Cdo 20/2000 ze dne 14.3.2000, jehož právní věta zní: „Námitka, že bylo porušeno ustanovení § 155 odst. 2 písm. a) o.s.ř., nepředstavuje námitku nedostatku podmínky řízení, a proto se na ni vztahuje ve směnečném řízení zásada koncentrace řízení.“ Nepřímé konstatování o nepoužití koncentračního principu vůči námitkám nedostatku procesních podmínek (podmínek řízení) je doplněno explicitním konstatováním obsaženým v odůvodnění rozhodnutí, z něhož vyjímám následující pasáž: „Takovými námitkami jsou pouze námitky, které poukazují na nedostatky, pro které, jestliže je soud v řízení shledá a nedojde-li k jejich odstranění, nemůže ve věci rozhodnout. Takovými námitkami jsou např. námitka nedostatku pravomoci soudu, námitka jeho věcné nepříslušnosti, námitka rei iudicatae, námitka litispence, námitka nedostatku způsobilosti být účastníkem řízení, apod.“

⁶ S rozhodovací praxí soudů, v jejímž rámci není ve vztahu k námitce místní nepříslušnosti uplatňován koncentrační princip jsem se seznámil v rámci svojí advokátní praxe; nepodařilo se mi najít žádné publikované rozhodnutí, jímž by bylo možné tuto informaci podpořit.

z uvedených námitek, a to u námitky vědomého jednání na škodu dlužníka při nabývání směnky.⁷

Všechny nesamostatné námitky by však měly mít z pohledu podřízení koncentračnímu principu shodný režim, neboť mají stejnou podstatu. Ve zmíněném rozhodnutí je důvod vynětí této námitky z koncentrace popsán tak, že nejde o samostatnou námitku, ale jen o skutečnost, která – je-li prokázána – umožňuje úspěšně uplatnit jiné námitky, které však již musí být včas uplatněny.⁸

Ohledně námitky cesse směnky a podindosace směnky je mi známo, že soudy tyto námitky taktéž považují za námitky nesamostatné (tudíž nepodléhající koncentraci). Námitky cesse směnky a podindosace směnky jsou typickými nesamostatnými námitkami. Jediným smyslem jejich uplatnění v řízení je udržet pro žalovaného směnečného dlužníka možnost uplatnit relativní námitky (zejména námitky kauzální a námitku excesivního vyplnění blankosměnky). Podstata těchto námitek je odlišná od námitky vědomého jednání na škodu dlužníka při nabývání směnky, shodnými jsou však smysl a důsledky jejich uplatnění. Námitka vědomého jednání na škodu dlužníka při nabývání směnky je založena na nedostatku dobré víry věřitele při nabývání směnky, námitky cesse směnky a podindosace směnky jsou založeny na faktu, že žalobce směnku nabyl způsobem, který mu neposkytuje imunitu vůči uplatnění relativních nátek. Všechny uvedené námitky jsou však uplatňovány proto, aby žalobce jejich prokázáním udržel ve hře možnost bránit se relativními námitkami.

Velmi podobná jako u námitek cesse směnky a podindosace směnky je situace u námitky indosace směnky na oko (námitka zastřené prokuraindosace). Tato simulovaná indosace (zastřená prokuraindosace) je založena na tvrzení, že žalobce směnku reálně nenabyl, ale ve skutečnosti má postavení prokuraindosatáře (osoby vykonávající práva ze směnky s tím, že skrytě zůstal osobou, jež má směnečnou sumu nebo její podstatnou část inkasovat, indosant), takže vůči novému „věřiteli“ lze uplatnit stejné námitky, jako vůči indosantovi (převodci). Jediný rozdíl mezi posouzením uplatnění koncentračního principu u námitek cesse směnky, podindosace směnky a simulované indosace směnky (indosace na oko) spočívá ve faktu, že u námitky indosace směnky na oko mi není známo žádné (ani nepublikované) rozhodnutí soudu, které by vynětí této námitky z koncentračního principu výslovně deklarovalo.⁹

K námitce vědomého jednání věřitele na škodu dlužníka při nabývání směnky má z nesamostatných námitek nejbližší námitka zlé víry nebo hrubé nedbalosti při nabývání směnky. Tyto námitky mají stejnou právní podstatu. Námitka vědomého jednání na škodu dlužníka při nabývání směnky je námitkou, jež je založena na nedostatku dobré víry při nabývání směnky, a její úspěšné uplatnění dlužníkovi otevírá cestu ke kauzální námitce. Námitky zlé víry nebo hrubé nedbalosti při nabývání směnky jsou taktéž námitkami založenými na nedostatku dobré víry při nabývání směnky; jejich úspěšné uplatnění dlužníkovi otevírá cestu k jiné námitce; k námitce excesivního vyplnění blankosměnky. Smyslem uplatnění všech těchto tří námitek je dosáhnout uplatnění výjimky z abstrakčního účinku indosamentu, jak jsou konstatovány v ustanovení čl. I. § 10 zákona č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový (dále jen „ZSŠ“; námitka zlé víry nebo hrubé nedbalosti při nabývání směnky) a v ustanovení čl. I. § 17 ZSŠ (námitky vědomého jednání na škodu dlužníka při nabývání směnky), tedy stejně jako u všech předchozích nesamostatných námitek otevřít dlužníkovi cestu pro uplatnění relativních námitek. Námitky zlé víry nebo hrubé nedbalosti při nabývání směnky jsou tedy námitkami, které mají s námitkou vědomého jednání na škodu dlužníka při nabývání směnky tolik společných rysů (zejména právní podstatu a účel

⁷ Viz rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 12.1.1999, sp.zn. 5 Cmo 497/98.

⁸ Tamtéž.

⁹ Zařazení námitky simulované indosace mezi nesamostatné námitky tedy jen dovozují; ve své úvaze vycházím z podstaty námitky, neopírám ji však o rozhodovací praxi soudů.

uplatnění), že považují za nemyslitelné, aby některá z uvedených námitek měla z pohledu uplatnění koncentračního principu jiný režim. Námitky zlé víry nebo hrubé nedbalosti při nabývání směnky je tudíž nezbytné považovat taktéž za námitky, které nepodléhají koncentraci řízení.

Uplatnitelnost koncentračního principu ve specifických situacích

Odpověď na otázku, zda se ve směnečném rozkazním řízení uplatní koncentrace včleněná do procesního režimu rozkazní podoby řízení o zaplacení směnky ustanovením § 175 OSŘ za všech okolností, nebo zda zákon pamatuje na situace hodné zvláštního zřetele, v nichž se koncentrační princip neuplatní, je prostá. Koncentrace směnečného rozkazního řízení je netvrdí skutkovou koncentrací, které OSŘ používá jako nástroje regulace průběhu řízení, neboť se uplatní bez ohledu na cokoli.

Zatímco všechny ostatní skutkové koncentrace pamatují na zvláštní situace, jež tvrdost uplatnění koncentračního principu změkčují, úprava koncentrace směnečného rozkazního řízení si s tvrdostí možných dopadů na žalovaného hlavu neláme. Koncentrace řízení spočívající v neúplné apelaci se neuplatní celkem v devíti situacích. První skutková koncentrace je prolomena méně výjimkami než neúplná apelace (některé zcela zásadní výjimky postrádá), přesto však její tvůrci pochopili, že v řízení nastávají okolnosti, za nichž uplatnění koncentračního principu není namístě. Podle zákona není řízení zkoncentrováno skončením prvního jednání ve věci (přípravného jednání) celkem v pěti situacích, judikatura pak dovedla ještě jeden důvod neuplatnění koncentračního principu.

Koncentrace směnečného rozkazního řízení se uplatní vždy bez ohledu na specifika vývoje sporu. Koncentrace směnečného rozkazního řízení nepřipouští reakci na následné počínání žalobce (např. na převod směnky uskutečněný po uplynutí námitkové lhůty). Tato podoba skutkové koncentrace se tedy uplatňuje v tak tvrdé podobě, že jí snadno konkuruje i ta nejpevnější žula.

Koncentrace směnečného rozkazního řízení a právo na spravedlivý proces

Požadavek na spravedlivé postavení žalovaného v řízení o zaplacení směnečného nároku není jen otázkou pocitovou. Nejde jen o fakt, že je namístě, aby řízení bylo spravedlivé. Právo na spravedlivé řízení je ústavním právem, jež je zakotveno Listinou základních práv a svobod. Dle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod jsou si všichni účastníci v řízení rovni; z tohoto ustanovení vyplývá princip rovnosti zbraní.

Uzavření možnosti vymežit obranu proti uplatněnému směnečnému nároku podáním námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu na dobu trvání námitkové lhůty, tedy na poměrně krátký časový úsek (ve své podstatě jen na zlomek směnečného rozkazního řízení) poskytuje legitimitu otázce, zda lze úpravu námitkové obrany žalovaného považovat za ústavně konformní.

Ve výčtu komponent práva na spravedlivý proces nelze přehlédnout princip rovnosti zbraní. Podstatou tohoto principu je garance, že obě strany sporu mají možnost využít v řízení stejné procesní prostředky k prosazení zaujímaného procesního postoje. Jednou ze složek principu rovnosti zbraní je vyvážené uspořádání práva účastníků řízení tvrdit rozhodné skutkové okolnosti. Žalobce má právo tvrdit skutkové okolnosti, od nichž odvozuje svůj nárok, žalovaný je oprávněn tvrdit skutkové okolnosti, na nichž staví svoji obranu. Řízení lze považovat za spravedlivé v případě, že žalobce i žalovaný mají stejný prostor a mají k dispozici alespoň obdobné prostředky k přednesu uvedených skutkových tvrzení.

Koncentrace směnečného rozkazního řízení však požadavek na vyvážené postavení stran nerespektuje; je koncipována tak, že jednu ze stěžejních fází řízení poskytující prostor pro obranu žalovaného soustřeďuje do patnáctidenní námitkové lhůty, tedy do velmi krátkého úseku řízení, což bez diskuse znamená, že navozuje výraznou asymetrii v procesních právech

účastníků řízení, a to v neprospěch žalovaného. Zatímco žalobci je v rámci směnečného rozkazního řízení prostor pro uplatnění práva tvrdit skutkové okolnosti omezen až koncentrací navozovanou v důsledku uplatnění § 118b OSŘ, když ukončení možnosti tvrdit skutečnosti je pro žalobce spojeno nejdříve s uplynutím prvního jednání ve věci (případně přípravného jednání), žalovaný je v řízení, v němž bylo vůči němu rozhodnuto směnečným platebním rozkazem, při svých skutkových přednesech omezen mnohem výrazněji a mnohem dříve. Vůči žalovanému se směnečné rozkazní řízení koncentruje již uplynutím námitkové lhůty, po němž už žalovaný ve směnečném rozkazním řízení nemá možnost skutková tvrzení, na nichž zakládá svoji obranu, tvrdit. Žalobce má tedy možnost tvrdit ve směnečném rozkazním řízení skutkové okolnosti o několik měsíců (a někdy i let) déle, než žalovaný. Právní režim zakotvený ustanovením § 175 OSŘ tudíž zcela zásadně porušuje princip rovnosti zbraní, neboť žalovaný ve směnečném rozkazním řízení nemá zdaleka stejné možnosti při prezentaci rozhodných skutkových tvrzení jako žalobce. Patnáct dní žalovaného oproti měsícům a rokům žalobce; jsem přesvědčen o faktu, že stav, jenž lze označit jako rovnováha zbraní, má výrazně odlišnou podobu.

Součástí principu rovnosti zbraní je i možnost vyjádřit se ke skutkovým tvrzením protistrany. Spravedlivé řízení musí být vedeno tak, aby účastník řízení dostal příležitost seznámit se s procesními podáními protistrany, a to zejména s podáními, jež obsahují skutková tvrzení a označení důkazů, a na tato podání odpovídajícím způsobem reagovat. Směnečné rozkazní řízení tuto možnost žalovanému neposkytuje. Žalovaný ve směnečném rozkazním řízení má možnost reagovat na skutková tvrzení žalobce obsažená v žalobě, byť je tato možnost časově významně omezena. Následně OSŘ žalobci poskytuje možnost reagovat na skutková tvrzení žalovaného, jež tvoří námitky, novými skutkovými tvrzení. Žalovaný však již možnost reagovat skutkovými tvrzeními na žalobcovu repliku nemá. Žalobce tedy má možnost přinášet po uplynutí námitkové lhůty nová skutková tvrzení a otevírat tím nové roviny relevantního skutkového stavu. Žalovaný je však v rovině skutkového vymezení obrany „přikurtován“ v pozici, kterou si vytvořil námitkami. Od popsaného uspořádání možností tvrdit skutečnosti vede ke spravedlivému řízení hodně dlouhá cesta. Žalobce je oprávněn po uplynutí námitkové lhůty se směnkou, z níž vyvozuje uplatněný směnečný nárok, disponovat. Žalovaný však na změnu okolností navozenou například převodem směnky reagovat nemůže.

Významná je i nerovnováha vytvořená právem žalobce označit důkazy po uplynutí námitkové lhůty. Platformu pro výsledný zjištěný skutkový stav nevytváří jen skutková tvrzení, ale i důkazní návrhy. Procesní postoje účastníků se formují nejen tak, že na skutková tvrzení protistrany účastníci reagují skutkovými tvrzeními a na důkazní návrhy reagují označením důkazů. Zmíněné procesní aktivity účastníků řízení ovlivňující zjištěný skutkový stav na sebe působí i vzájemně. V řízení může mít smysl reagovat na skutková tvrzení označením důkazů nebo na důkazní návrhy skutkovými tvrzeními. Žalobce je oprávněn označit důkazy minimálně do skončení prvního jednání ve věci, resp. přípravného jednání (§§ 114c a 118b OSŘ), žalovaný však na takové důkazní návrhy může reagovat jen označením důkazů. Důkazy však lze účinně označit jen k prokázání tvrzených skutečností. Žalovaný je tedy vůči žalobci ve své procesní iniciativně významně omezen nejen z důvodu, že žalobci svědčí právo tvrdit po uplynutí námitkové lhůty skutkové okolnosti, ale i vzhledem k faktu, že žalobce má po uplynutí námitkové lhůty (tedy poté, co již žalovaný vyčerpal všechny svoje možnosti tvrdit na svoji obranu skutkové okolnosti) otevřený prostor pro prezentaci důkazních návrhů. I tato rovina nerovnováhy mezi procesními prostředky žalobce a žalovaného sloužícími k unesení odpovědnosti za úplnost zjištění skutkového stavu tedy směnečné rozkazní řízení řadí mezi řízení, jež právo na spravedlivý proces nerespektují.

Závěrem úvahy o ústavní konformitě směnečného rozkazního řízení mi nezbyvá než konstatovat, že pojmovým znakem tohoto typu řízení je nerovnost zbraní, která žalobci

přiznává právo tvrdit skutkové okolnosti po celou dobu řízení (nebo alespoň do konce prvního jednání ve věci) a žalovanému jen do konce námitkové lhůty. Takto koncipovaný průběh směnečného rozkazního řízení je ve své podstatě nespravedlivý vůči žalovanému a porušuje právo žalovaného na spravedlivý průběh řízení.

V rámci úvah, zda koncentrace směnečného rozkazního řízení nevytváří kolizi s právem na spravedlivý proces, je třeba uvažovat i v intencích práva na právní slyšení. Právo na právní slyšení lze dovozovat zejména z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod má každý právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem. Při posuzování faktu, zda je omezením možnosti prezentovat skutková tvrzení na obranu proti uplatněnému směnečnému nároku porušováno právo žalovaného na spravedlivý proces, je třeba akcentovat požadavek na spravedlivé projednání věci. Princip právního slyšení vyjadřuje samotnou podstatu civilního procesu a je proto často označován jako „základní procesní právo“.¹⁰ „Pro stranu v civilním řízení dodržení principu právního slyšení především znamená, že je jí poskytnuta možnost náležitých skutkových přednesů a podání důkazních návrhů, zaujetí stanoviska k přednesům a návrhům odpůrce, vyjádření svého právního názoru (bez nároku na „právní diskusi“ se soudem), zaujetí stanoviska k vykonaným důkazům.“¹¹ Průběh směnečného rozkazního řízení koliduje zejména s tou složkou práva na právní slyšení, která vyjadřuje možnost uplatnit náležité skutkové přednesy a možnost zaujmout stanoviska k přednesům protistrany. Náležitým je totiž jen skutkový přednes, kterým lze účinně reagovat na skutkový přednes protistrany; právo vyjádřit se k přednesům protistrany pak neznamená jen možnost komentovat tvrzení protistrany, toto právo v sobě nutně zahrnuje možnost účinně reagovat na procesní aktivitu protistrany (a to i aktivitu v podobě tvrzení skutečností).

Požadavku Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod není učiněno zadost jakýmkoli projednáním věci; pojmovým znakem spravedlivého procesu je projednání věci, jemuž lze bez uzardění přiznat přívlastek spravedlivý. Pokud má žalovaný mnohem méně času na prezentaci svých skutkových tvrzení a na rozdíl od žalobce nemá možnost reagovat na skutková tvrzení protistrany (sice jen na ta, jež žalobce předloží až po námitkové lhůtě, nicméně i tato tvrzení mohou rozhodujícím způsobem ovlivnit zjištěný skutkový stav; nelze navíc podcenit možnost, že žalobce by mohl v řízení popsané uspořádání vědomě zneužít tak, že si zásadní skutkové tvrzení ponechá k prezentaci až do námitkového řízení, tedy na dobu po uplynutí námitek), nelze úvahu o právu na právní slyšení uzavřít jinak, než že se žalovanému, vůči němuž soud rozhodl směnečným platebním rozkazem, dostává práva na projednání věci, nikoliv však práva na spravedlivé projednání.

Koncentrace směnečného rozkazního řízení a věcně uspokojivé rozhodnutí, legitimní smysl a účel koncentrace řízení

Má-li civilní řízení naplňovat smysl svojí existence, musí vést k vydání takového meritorního rozhodnutí, které bude založeno na zjištěném skutkovém stavu, jenž se od stavu skutečného bude v zásadních otázkách lišit jen ve zvlášť odůvodněných případech.

Výsledkem dobře koncipovaného řízení je věcně uspokojivé rozhodnutí vydané v přiměřené lhůtě. Věcně uspokojivým je jen takové rozhodnutí, které v co nejvyšším možném rozsahu odpovídá skutečnému skutkovému stavu. Jakákoli formalizace řízení, která meritorní rozhodnutí odklání od skutečného skutkového stavu, limituje uspokojivost rozhodnutí.

¹⁰ MACUR, J. Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely občanského soudního řádu č.30/2000 Sb. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 1, s 14.

¹¹ Tamtéž.

Formalizaci vnášející do výsledku řízení formální pravdu na úkor materiální pravdy lze v rámci kultivovaného civilního procesu v řízení přiznat povahu určujícího faktoru jen ve zvlášť odůvodněných případech. Koncentrace řízení je přitom typickým příkladem akcentace formy na úkor obsahu, která možnost úplného zjištění skutkového stavu významně omezuje.

Jak jsem již uvedl, je koncentrace řízení typickým případem upřednostnění formalizujících limitů omezujících možnost zjistit skutkový stav úplně. Uplatnění koncentračního principu v řízení je nezbytné považovat za natolik významný zásah do procesu řádného zjišťování skutkového stavu, že je nezbytné považovat ze zcela legitimní požadavek, aby řízení bylo koncentrováno jen ze zvlášť závažných důvodů. Nenapadá mne jiný důvod, kterým lze ospravedlnit uzavření možnosti tvrdit skutečnosti na obranu proti uplatněnému nároku, než je zamezení takových procesních aktivit žalovaného, které mají za následek průtahy v řízení.

Koncentrace směnečného rozkazního řízení a průtahy v řízení

Jak jsem uvedl výše, je jediným akceptovatelným důvodem pro uplatňování koncentrace řízení, která účastníka blokuje v jeho možnosti vést řízení prostřednictvím předkládání skutkových přednesů, vytvoření překážek pro účelové oddalování ukončení řízení vydáním meritorního rozhodnutí.

Koncentrace směnečného rozkazního řízení, která žalovanému znemožňuje tvrdit skutkové okolnosti, na nichž zakládá obranu proti uplatněnému směnečnému nároku, však žádným průtahům v řízení nezabraňuje. Standardní průběh směnečného rozkazního řízení je takový, že soud vydá a doručí směnečný platební rozkaz, čímž je prostor žalovaného koncipovat obranu proti uplatněnému směnečnému nároku skutková tvrzení limitován na 15 dní; poté soud nařídí k projednání námitek jednání. Na tomto místě nezbyvá než upozornit na fakt, že námítka nejsou projednávány ve lhůtě, jež se ani vzdáleně přibližuje délce námitkové lhůty. Námítka jsou projednávány zpravidla až několik měsíců (někdy dokonce až několik let) po uplynutí námitkové lhůty.

Koncentrace obrany proti směnečnému platebnímu rozkazu by snad mohla být alespoň částečně opodstatněná v případě, že by námítka byly projednány v obdobné lhůtě, v níž žalobce musel uplatnit svoji obranu. Pokud by soud projednal námítka ve lhůtě blízké se patnácti dnům, potom by zákaz tvrdit za účelem obrany proti uplatněnému směnečnému nároku nové skutečnosti po uplynutí námitkové lhůty měl povahu procesního nástroje urychlujícího řízení.

Pokud ale žalovaný může svoji obranu uplatnit jen v 15ti denní lhůtě a tato obrana je následně projednávána s odstupem několik měsíců nebo let, není koncentrace směnečného rozkazního řízení nástrojem sloužícím k urychlení řízení, ale jen limitem nedůvodně krátcím žalovaného na jeho nezadatelném procesním právu tvrdit na obranu proti uplatněnému nároku skutkové okolnosti.

Koncentrace směnečného rozkazního řízení sice zcela nepochybně zkracuje dobu trvání mnoha řízení. Neděje se tak ovšem z toho důvodu, že se s jejím využitím daří předejít účelovým průtahům v řízení, ale proto, že nikoli zanedbatelný počet žalovaných nezvládne v krátké námitkové lhůtě podat námítka, které jsou způsobilé přinést těmto účastníkům řízení úspěch proti nedůvodně uplatněnému směnečnému nároku. V praxi se skutečně lze setkat s vysokým počtem směnečných rozkazních řízení, v nichž žalovaní mají skutkový, hmotněprávní i důkazní potenciál v řízení uspět, v nichž jsou však neúspěšní proto, že nezvládnou vymezit v námitkové lhůtě obranu proti uplatněnému směnečnému nároku tak kvalifikovaně, aby jim tato obrana umožnila v řízení uspět; tato řízení často končí odmítnutím námitek nebo rozsudkem ponechávajícím v platnosti vydaný směnečný platební rozkaz s tím, že žalovaný sice disponoval důvodnou obranou, nepopsal ji však v odpovídající podobě v námitkách. Jsou-li mnohá řízení skončena rychle, ovšem nikoli z důvodu

důvodného uplatnění nároku, ale v důsledku uplatnění procesní překážky ubránit se proti vydanému směnečnému platebnímu rozkazu, nelze tento stav považovat za úspěch kvalitní procesní úpravy, nýbrž za selhání procesního předpisu.

Nastavení korektní koncepce řízení je vždy nalezením kompromisu mezi požadavky na vydání věcně uspokojivého rozhodnutí a na vydání tohoto rozhodnutí v přiměřené lhůtě. Kvalifikovaně a spravedlivě uchopenou formalizaci řízení tedy lze ospravedlnit tím, že bude mít za následek urychlení řízení. Koncentraci řízení postrádající výsledek spočívající v odstranění průtahů v řízení je třeba považovat za samoučelný nepřijatelný zásah do korektního uspořádání procesních práv účastníků řízení. Pokud koncentraci směnečného řízení nelze považovat za nástroj efektivně bránící účelovému prodlužování řízení, jedná se o neodůvodněnou persekuci, jež v kultivovaném civilním procesním právu nemá právo na existenci.

Další případné důvody uplatňování koncentračního principu ve směnečném rozkazním řízení

Odborná veřejnost poměrně často uvažuje v intencích potřeb uplatnění jakési procesní směnečné přísnosti. Jedná se o představu, že když směnečné právo směnečným dlužníkům řádně „nakládá od cesty“, je třeba přidat i něco málo (případně i něco víc) v procesní rovině.

Hmotněprávní uspořádání směnečného vztahu striktní koncentraci směnečného rozkazního řízení vůči žalovanému neopodstatňuje. Směnečné právo je právem věřitelským; má hned několik významných specifík značně zvýhodňujících věřitele na úkor dlužníka. Pohledávka vtělená do směnky je pohledávkou abstraktní; věřitel tudíž nemusí při jejím uplatnění tvrdit a prokazovat kauzu. V až dramaticky nevýhodném postavení se směnečný dlužník ocitá v okamžiku, kdy je směnka převedena indosací. Indosace směnky v případě, že nový majitel směnku nabyt v dobré víře, směnečným dlužníkům uzavírá nebo alespoň značně komplikuje možnost bránit se relativními námitkami (například námitkami kauzálními nebo námitkou excesivního vyplnění blankosměnky). To jsou nevýhody pasivní legitimace ve směnečném vztahu. Velmi obtížně se směneční dlužníci brání kauzálními námitkami, které vyplývají z vlastních vztahů jiných směnečných dlužníků k věřiteli; tato komplikovaná pozice směnečných dlužníků (zpravidla směnečných rukojmí) je dovozována – podle mne nesprávně – rozhodovací praxí soudů a částí doktríny.¹² Jsem přesvědčen o faktu, že směneční dlužníci jsou ve vztahu ke směnečnému věřiteli v dostatečně nevýhodném postavení již v rámci uspořádání směnečného vztahu. Není tudíž namístě popsanou asymetrii vztahu směnečný

¹² K tomu viz např. KOTÁSEK, J. *Zákon směnečný a šekový: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. s. 179.: „Podle převažujícího názoru aval může uplatnit pouze ty námitky, které se zakládají na jeho vlastních vztazích k majiteli směnky, nikoliv ale na vztazích avaláta k majiteli směnky. Nemůže tedy bez dalšího namítat cokoli z kauzálních vztahů avaláta k věřiteli.“ nebo KOVARÍK, Z.: *Směnka a šek v České republice*. Praha: C.H.Beck, 2011. s.183.: „Je nutno také uvést, že totožnost postavení rukojmího s postavením avalátovým má povahu výlučně směnečnou. Tedy nepřesahuje do mimosměnečných vztahů. Proto jen z toho důvodu, že je rukojmím podepsaným na směnce za určitou osobu, nemá avalista žádné námitky z mimosměnečných vztahů toho, za koho se na směnku podepsal. Tím však není možnost obrany na základě mimosměnečných vztahů vyloučena zcela. Předpokládá to ovšem, že také avalista bude mít vedle avaláta vybudován svůj vlastní obecně právní vztah, nejspíše půjde o směnečnou smlouvu, který by mu umožňoval se bránit i okolnostmi, jež souvisejí s kauzálním pozadím směnky.“ nebo CHALUPA, R. *Uplatnitelnost kauzálních námitek směnečnými rukojmími, Právní rádce*, 2011, č. 9, s.20-21: „Zákon směnečný a šekový neobsahuje žádné ustanovení, z něhož by vyplývalo, že se směneční rukojmí nemohou bránit kauzálními námitkami. Zákon směnečný a šekový neobsahuje ani žádné ustanovení, které by bylo namístě vykládat tak, že směnečným rukojmím nesvědčí právo bránit se kauzálními námitkami. Ustanovení, které by soudům nedávalo jinou možnost, než uzavírat směnečným rukojmím možnost bránit se kauzálními námitkami, zákon směnečný a šekový neobsahuje. Takovou normou není ani čl. I §17 zákona směnečného a šekového, na nějž soudy v odůvodněných svých rozhodnutích, jimž avalistům uzavírají cestu ke kauzálním námitkám, často odkazují.“

Z judikatury: rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 13.7.1998, sp.zn. 9 Cmo 3/98 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 2.2.1999, sp.zn. Rc 32 Cdo 512/98.

dlužník – směnečný věřitel umocňovat nesmyslnými procesními hendikepy, které směnečnému dlužníkovi komplikují nebo dokonce berou možnost bránit se proti nedůvodnému uplatnění směnky.

Požadavek nebo potřeba zvýhodňovat žalobce v řízení o zaplacení směnečného nároku tedy nevyplývá ani z hmotného práva.

Příklad z praxe

Nepřijatelnost stávající úpravy koncentrace řízení lze snadno ukázat na příkladu z praxe.

Soud uložil směnečným platebním rozkazem dvěma žalovaným, aby zaplatili částku určenou tímto směnečným platebním rozkazem nebo aby ve lhůtě 3 dnů podali námitky. Prvnímu z žalovaných bylo rozhodnutí řádně doručeno, druhý z žalovaných si směnečný platební rozkaz osobně nepřevzal (byl doručen členovi jeho domácnosti). Oba žalovaní do směnečného závazku vstoupili jako směneční rukojmí. Oba žalovaní měli za to, že směnka je uplatněna nedůvodně, neboť podle jejich přesvědčení byla pohledávka zajištěná uplatněnou směnkou řádně vypořádána; neměli však jistotu a nevěděli, jak byla pohledávka vypořádána – zda zaplacením, započtením či náhradním naturálním plněním. Žalovaní nebyli schopni ani identifikovat pohledávky, k jejichž zajištění byla uplatněná směnka emitována. Směnka byla uplatněna téměř deset let poté, co byla zaplacená směnkou zajištěná pohledávka a několik let po výmazu výstavce směnky z obchodního rejstříku. Žalovaní tudíž neměli ani tu možnost, že by podali námitku jen málo konkrétní (že pohledávka byla zaplacená) a tuto námitku by se pokoušeli následně doplnit.

Žalovaní si okamžitě po doručení směnečného platebního rozkazu vyžádali dokumenty od insolvenčního správce tehdejšího výstavce směnky (který prošel insolvenčním řízením a zanikl), aby mohli prověřit, zda směnkou zajištěná pohledávka již nebyla výstavcem zaplacená. Insolvenční správce odpověděl (samozřejmě až po uplynutí lhůty k podání námitek), že dokumenty nemá k dispozici a že je třeba, aby žalovaní oslovili správce skladu, kde jsou archivovány. První žalovaný obdržel kopie požadovaných dokumentů od správce skladu téměř tři měsíce poté, co mu uplynula lhůta k podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu. Z dokumentů vyplývalo, že směnkou zajištěná pohledávka byla zcela zaplacená.

Druhý z žalovaných soudu sdělil a následně i prokázal, že mu nebylo řádně doručeno. Soud tedy druhému z žalovaných směnečný platební rozkaz řádně doručil a uložil mu nově lhůtu k podání námitek. Druhý žalovaný v námitkách uvedl skutečnosti, které se dozvěděl z dokladů, které žalovaní získali z archivu. Soud po provedeném dokazování skutkově zjistil, že směnkou zajištěná pohledávka byla skutečně uhrazena. Soud tedy vůči tomuto žalovanému, jenž měl možnost (díky pochybení při doručování) podat řádně odůvodněné námitky, směnečný platební rozkaz zrušil. Vůči prvnímu z žalovaných, kterému marně uplynula lhůta k podání námitek, však byl směnečný platební rozkaz v právní moci. Vůči prvnímu žalovanému již byla směnečná pohledávka úspěšně zexekuvována. Žalobce tedy získal dvojí plnění. Jednou od výstavce směnky v podobě uhrazených faktur, podruhé od prvního žalovaného cestou uplatnění zajišťovací směnky. Žalovaný vedl a vede (prozatím neúspěšně) několik soudních řízení, v nichž marně hledá nápravu a spravedlnost.

Pokud by někdo uvažoval v intencích, že první žalovaný mohl podat jednoduché ne zcela konkretizované námitky ve lhůtě a následně svoji obranu po získání podkladů upřesnit, je třeba uvést, že směnka zajišťovala pohledávky z obchodního styku výstavce směnky a žalobce, který trval několik let, v jehož rámci byly uskutečněny stovky jednotlivých plnění. Protože námitky proti směnečnému platebnímu rozkazu musí být konkrétní a určité (dle judikatury nesmí mít podobu obecné šablony, do níž lze dodatečně doplnit různé varianty

možných skutkových tvrzení¹³), vyžadovala obrana proti směnečnému platebnímu rozkazu znalost smlouvy, dodacích listů, faktur a výpisů z účtu. Námitky druhého žalovaného, jenž v témže řízení s námitkami uspěl díky chybě při doručování směnečného platebního rozkazu a tím faktickému prodloužení námitkové lhůty, byly založeny na precizním popisu směnkou zajištěných pohledávek, jednotlivých dlužných částek a popisu jejich úhrad. Tyto námitky nebylo možné vytvořit bez znalosti zmíněných listin (smlouvy, dodacích listů, faktur a výpisů z účtu); jednalo se přitom o stovky listin. Přestože druhý žalovaný k jejich získání vyvinul maximální možnou iniciativu, podařilo se mu tyto opatřit až několik týdnů po doručení směnečného platebního rozkazu, tedy dávno po uplynutí námitkové lhůty.

Zastánci tvrdé koncentrace směnečného rozkazního řízení by jistě přispěchali s argumentací, že si žalovaní měli předmětné listiny uschovat, v důsledku čehož by je nepřekvapila potřeba použít je k podání námitek. Na tomto místě se ptám – skutečně je správné mít takové procesní předpisy, které nás budou nutit archivovat si doma veškeré listiny, jež prokazují zaplacení dávných dluhů (vlastních i cizích, za jejichž zaplacení jsme se zaručili)? Jsou podnikatelé, kteří avalovali desítky a stovky směnek; je skutečně korektní požadovat, aby si vedli obrovské soukromé archivy prokazující zánik dávných závazků?

Jsem přesvědčen o faktu, že je namístě mít takový procesní kodex, který žalovaným umožní bránit se v rozumných lhůtách proti nedůvodně uplatněným směnečným nárokům.

Neúspěch prvního žalovaného ve výše naznačeném řízení o zaplacení směnky, která byla, jak se v řízení podařilo prokázat, uplatněna nedůvodně, byl způsoben systémovou chybou v právní úpravě směnečného rozkazního řízení. Vyjadřuji tímto svoje přesvědčení, že procesní úprava průběhu řízení, která je koncipována tak, že již ve své podstatě znemožní žalovanému v řízení uspět, i když je nárok vůči němu uplatněn nedůvodně a žalovaný disponuje takovou argumentací a důkazním aparátem, které by mu umožnily se v korektně upraveném řízení ubránit, nepatří do procesního kodexu, který aspiruje na status kvalitní procesní normy.

Pohled do zahraničí

V důsledku sjednocení směnečného práva směnečněprávní konferencí uskutečněnou v roce 1930 v Ženevě platí v celé Evropě (ale i v Jižní Americe a dalších částech světa) velmi podobné směnečné právo. Výraznější koncentrace řízení, v jehož rámci je uplatňován směnečný nárok, se regulace průběhu řízení prosazuje jen u nás, na Slovensku a v Rakousku. Jedná se o právní úpravy, jež přežívají z rakouského civilního řádu z. č. 113/1895. Slovenská úprava je téměř totožná s úpravou naší, rakouská se od naší úpravy také příliš neliší. Slovenská republika usilovně pracuje na rekodifikaci procesního práva a je otázkou, zda stávající úprava směnečného rozkazního řízení přetrvá, neboť pokud je mi známo, tak v rámci rekodifikačních prací probíhá intenzivní zkoumání dalších evropských úprav. Historickému kontextu naší právní úpravy směnečného rozkazního řízení se budu věnovat dále v textu, na tomto místě tedy nebudu uvádět žádné další podrobnosti.

Zvláštní koncentrace pro řízení, v nichž je realizován výkon směnečného práva, není vlastní tradičním baštám využívání směnek v obchodních vztazích, kterými byly Německo a Francie. Specifickou koncentrací řízení začleněnou do procesního práva pro situace, v nichž je uplatňován směnečný nárok, nevykazuje právní úprava Švédského království, Belgického království, Maltské republiky, Ruské federace a Lotyšské republiky.¹⁴ Není mi známo, že by

¹³ Viz usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 29.9.2003, sp.zn. 5 Cmo 353/2003, v jehož odůvodnění vrchní soud konstatoval, že: „Nelze připustit z tohoto hlediska, aby námitky byly tak flexibilní, že by mohly případně umožňovat, aby v průběhu námitkového řízení jim byla podsouvána opakovaně stále nová a zcela odlišná skutková tvrzení.“

¹⁴ S výjimkou Lotyšska nemá ani jeden z těchto států zvláštní řízení pro uplatnění směnečného nároku.

se s výjimkou zmíněných tří států (ČR, SR a Rakousko) projevovala specifická koncentrace daná pro řízení, v nichž je uplatňován směnečný nárok, ani kdekoli jinde v Evropě.

Nežádá-li si specifickou koncentraci řízení zvýhodňující věřitele na úkor dlužníka směnečné právo mnoha států, v nichž je právní úprava směnek téměř shodná s úpravou naší, má úvaha, že si takovou koncentraci žádá naše směnečné právo, jen velmi malou váhu.

Právní úprava Spolkové Republiky Německo

Aby bylo možné zkoumat případné uplatnění koncentračního principu v řízení o zaplacení směnečného nároku, je nezbytné nejdříve v alespoň stručné a zjednodušené podobě popsat průběh (a zejména specifika) řízení, která mohou v Německu posloužit jako platforma pro uplatnění a vyřízení směnečného nároku.

Německá právní úprava poskytuje věřiteli několik možností, jak ve zrychleném soudním řízení uplatnit svoji pohledávku. Pro uplatnění směnečných nároků¹⁵ jsou vytvořena dvě zvláštní řízení, jako odchylky od obecných zrychlených řízení. Jedná se o:

- směnečné řízení (Wechselprozess) a
- listinné, směnečné a šekové upomínací řízení (Urkunden-, Wechsel- und Scheckmahnverfahren).

Směnečný nárok může být uplatněn i v řízení listinném. Listinné řízení však není primárně koncipováno pro uplatnění směnečného nároku, v popisu se tedy budu zabývat zejména dvěma výše uvedenými řízeními. Popis směnečného řízení se bude sestávat ze dvou částí – z části obecné, která má povahu převzatého popisu listinného řízení a z popisu specifík. Obecnou část popisu směnečného řízení lze považovat za informaci o průběhu prostého listinného řízení, pokud je v něm uplatněn směnečný nárok.

Směnečné řízení (Wechselprozess)

Nároky ze směnky lze uplatnit ve zvláštním druhu listinného řízení, jež je označeno jako řízení směnečné (§ 602 a násl. NZPO). Směnečné řízení je „poddruh“ listinného řízení, které má žalobce k dispozici vedle běžného civilního řízení a obvyklého listinného řízení.¹⁶ Směnečné řízení je zvláštní, ještě výrazněji urychlená forma listinného řízení.¹⁷ Směnečné řízení lze vést jen na základě výslovného návrhu žalobce.

V tomto druhu řízení se uplatní běžná pravidla listinného řízení, uplatní se však i některá specifika.

Nejdříve popíšu obecná pravidla fungování listinného řízení (Urkundenprozess), následně se budu věnovat specifikům směnečného řízení.

Právní úpravu listinného řízení nalezneme v § 592 a násl. německého civilního soudního řádu.¹⁸ Jedná se o zvláštní typ sporného řízení, které může být zahájeno pouze na výslovný návrh žalobce (§ 593 odst. 1 NZPO). V listinném řízení jsou přípustné pouze listinné důkazy; rámeček osvědčování listinami lze překročit v případě, že je zpochybněna pravost listin využitých k dokazování – v těchto případech může být ověřována pravost listin

¹⁵ Nejen směnečných.

¹⁶ VORWERK, V., WOLF, CH. *Beck'scher Online-Kommentar zur ZPO*. Edition 13, Stand 15.06.2014, § 602 Rn. 1-16.: „Der Wechselprozess ist eine Unterart des Urkundenprozesses, der dem Kläger neben dem normalen Verfahren und dem gewöhnlichen Urkundenprozess wahlweise zur Verfügung steht.“

¹⁷ KRÜGER, W., RAUSCHER, T., BECKER-EBERHARD, E. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO: Band 2: §§355-1024*. 4. Auflage, In Leinen C.H.BECK, 2013, § 602 Rn. 1-8., ISBN 978-3-406-61031-8.: „Der Wechselprozess ist eine besondere, noch stärker beschleunigte Form des Urkundenprozesses.“

¹⁸ Zákon spolkové republiky Německo nově vyhlášen v BGBl. I S. 3202, Zivilprozessordnung, ve znění pozdějších předpisů. Dále jen „NZPO“.

výslechem účastníků.¹⁹ Žalobce je povinen předložit tyto listiny potřebné k osvědčení nároku společně s návrhem na zahájení řízení, žalovaného k jejich předložení vyzve soud. Prodleva mezi doručením žaloby a projednáním nároku při ústním jednání (Einlassungsfrist) – tedy k přípravě na jednání nesmí být kratší dvou týdnů.

Neshledá-li soud uplatněný nárok důvodným (není přitom rozhodné, zda tento postoj zaujme na základě námítky žalovaného nebo z jiného důvodu) návrhu nevyhoví (§ 597 odst. 1 NZPO). Německý proces tuto situaci označuje jako „odsouzení žalobce“. Odsouzením žalující strany se zabývá uvedený §597 NZPO.²⁰

Podle povahy důvodu, jež soud vede k odmítavému rozhodnutí, může listinné řízení skončit třemi druhy odmítavého rozhodnutí – odmítnutím žaloby jako nepřijatelné, odmítnutí žaloby v listinném řízení nedovolené a zamítnutí (odmítnutí) žaloby jako nedůvodné.²¹

Pokud je žaloba odmítnuta z důvodu, že je nepřijatelné uplatňovat nárok ve zvoleném druhu řízení, má pravomocné odmítnutí žaloby za následek fakt, že žalobce nemá možnost uplatňovat stejný nárok v tomtéž řízení i v případě, že změní žalobní tvrzení. Žalobci však po odmítnutí žaloby jako nepřijatelné zůstane zachována možnost uplatnit nárok ve všeobecném sporném řízení.²²

Nedůvodnou je žaloba shledána například tehdy, pokud je jí uplatněn směnečný nebo šekový nárok, když předložená listina (směnka či šek) obsahuje vady (např. není vyhotovena v zákonem požadované formě).²³

Shledá-li soud žalobu důvodnou a žalovaný nenavrhne žádné důkazy pro vyvrácení důvodnosti návrhu, nebo žalovaný takový důkazní návrh předloží, ale soud jej zhodnotí jako nepřijatelný či nezpůsobilý prokázat neopodstatněnost nároku, vyhoví návrhu rozsudkem.²⁴ Uvedený rozsudek může žalovaný zvrátit návrhem na doplnění rozhodnutí podle § 321 NZPO; lhůta je stanovena na dva týdny od doručení rozsudku. K projednání návrhu nařídí soud jednání.

Jestliže žalovaný uplatněný nárok popře, a to i jen zčásti, tj. zpravidla pokud navrhuje alespoň částečné zamítnutí žaloby, může soud buď návrh zamítnout, nebo nárok přiznat rozsudkem s výhradou (Vorbehaltsurteil). Rozsudek s výhradou je předběžné vykonatelný,

¹⁹ HRUDA, Ondřej. Třídenní lhůta k podání směnečných námitek - neobvykle tvrdý přežitek. *Obchodněprávní revue*. 2011, č. 8, s. 236.

²⁰ § 597 NZPO: „Klageabweisung (1) Insoweit der in der Klage geltend gemachte Anspruch an sich oder infolge einer Einrede des Beklagten als unbegründet sich darstellt, ist der Kläger mit dem Anspruch abzuweisen.“

²¹ KRÜGER, W., RAUSCHER, T., BECKER-EBERHARD, E. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO: Band 2: §§355-1024*. 4. Auflage, In Leinen C.H.BECK, 2013, § 597 Rn. 1-15., ISBN 978-3-406-61031-8.: „§ 597 handelt allein von der Verurteilung des Klägers. (Zur Verurteilung des Beklagten vgl.§ 599.) Je nach den Mängeln der Klage und dem Prozessverhalten der Parteien können im Urkundenprozess drei Arten des abweisenden Urteils unterschieden werden: Abweisung als unzulässig, Abweisung als im Urkundenprozess unstatthaft und Abweisung als unbegründet. Die praktische Bedeutung dieser Unterscheidung zeigt sich in dem verschiedenen Umfang der Rechtskraft.“

²² MUSIELAK, H.-J et al. *Kommentar zur Zivilprozessordnung:ZPO mit Gerichtsverfassungsgesetz*. 11. neubearbeitete Auflage, In Leinen Vahlen, 2014. § 597 Rn. 1-15. ISBN 978-3-8006-4719-4.: „Durch die Abweisung als in der gewählten Prozessart unstatthaft wird die rechtskräftige Abweisung einer Klage als unbegründet vermieden, deren Begründetheit vom Kläger möglicherweise nur wegen der mit dem Urkundenprozess verbundenen Beschränkungen nicht nachgewiesen werden konnte. Eine weitere Klage im ordentlichen Verfahren bleibt zulässig.“

²³ KRÜGER, W., RAUSCHER, T., BECKER-EBERHARD, E. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO: Band 2: §§355-1024*. 4. Auflage, In Leinen C.H.BECK, 2013, § 597 Rn. 1-15., ISBN 978-3-406-61031-8.: „Unbegründet ist die Klage aber auch dann, wenn eine Skripturobligation wie ein Wechsel- oder Scheckanspruch geltend gemacht wird, das vorgelegte Papier aber fehlerhaft (zB formungültig) ist.“

²⁴ MUŽÍK, Přemysl. *Soudní uplatnění směnečné pohledávky ve vybraných právních řádech*. Brno, 2013, s. 26. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/325723/pravf_m/?lang=en. Diplomová práce. Právnická fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

listinné řízení se však transformuje do všeobecného sporného řízení (Nachverfahren). Navazující řízení tvoří s předchozím listinným řízením jeden celek.

Nyní se dostávám k popisu specifík směnečného řízení. Nejvýznamnější odchylku od prostého listinného řízení představuje zkrácení lhůt. Překvapivě krátká je předvolací lhůta (lhůta dle §604 NZPO).²⁵

Odstavec 2 zmíněného ustanovení § 604 NZPO modifikuje v řízení jinak dodržované lhůty k předvolání (§217 NZPO). Obecně činí lhůta k předvolání (v případě zastoupení advokátem) jeden týden, v některých řízeních tři dny (§217 NZPO). Zmíněná úprava lhůt se děje za účelem urychlení řízení, lhůty jsou tedy zkracovány. Je-li předvolání doručováno v místě soudu, je předvolací lhůta zkrácena na 24 hodin. Pokud je předvolání doručováno v obvodu soudu, činí lhůta 3 dny.²⁶

Účastníci tedy mohou být předvoláni tak, že lhůta uvedená v předvolání (Ladungsfrist) je zkrácena na 24 hodin, resp. 3 dny (§ 604 odst. 2 NZPO). Zákon v případě směnečného řízení připouští výslech účastníků nejen k ověření pravosti směnky, ale tímto způsobem může být prokázána také skutečnost, že směnka byla předložena (§ 605 odst. 1 NZPO).

Specifické je i určení místní příslušnosti. Způsob určení místní příslušnosti soudu podle § 603 NZPO umožňuje podat žalobu (samozřejmě i projednání takto podané žaloby) u soudu, v jehož obvodu se nachází platební místo směnky.²⁷

Jak jsem již uvedl výše, směnečné řízení (Wechselprozess) je zvláštním druhem listinného řízení (Urkundenprozess). Jeho průběh se v podstatných rysech neodlišuje od listinného řízení. Soud ve směnečném řízení rozhoduje rozsudkem, případně rozsudkem s výhradou (Vorbehaltsurteil). Rozsudkem s výhradou soud rozhodne v případě, že žalovaný uplatní aktivní obranu; v takovém případě se řízení překlene do všeobecného řízení sporného (Nachverfahren).

Směnečné řízení není ovlivněno specifickým uplatněním koncentračního principu.

Listinné, směnečné a šekové upomínací řízení (Urkunden-, Wechsel- und Scheckmahnverfahren)

Upomínací řízení představuje paralelu našeho rozkazního řízení. Ve srovnání s českým rozkazním řízením se však jedná o řízení modernější, promyšlenější a propracovanější. Vyřízení nároku v rámci tohoto druhu řízení je možné jen v případě, že návrh žalobce na zahájení řízení obsahuje výslovný projev vůle směřující k projednání nároku právě v tomto druhu řízení. Za výslovný projev vůle lze považovat využití příslušného formuláře. Splňuje-li návrh věřitele všechny zákonné předpoklady, vydá soud platební rozkaz (Mahnbescheid).

Listinné, směnečné a šekové upomínací řízení (Urkunden-, Wechsel- und Scheckmahnverfahren) je zvláštním druhem upomínacího řízení, které nahrazuje klasické

²⁵ KRÜGER, W., RAUSCHER, T., BECKER-EBERHARD, E. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO: Band 2: §§355-1024*. 4. Auflage, In Leinen C.H.BECK, 2013, § 602 Rn. 1-8., ISBN 978-3-406-61031-8.: „Die Ladungsfristen sind erheblich verkürzt (§ 604).“

²⁶ VORWERK, V., WOLF, CH. *Beck'scher Online-Kommentar zur ZPO*. Edition 13, Stand 15.06.2014, § 604 Rn. 1-5.: „Abs 2 modifiziert die im Prozess einzuhaltende Ladungsfrist (§ 217 ZPO). Während die Ladungsfrist nach § 217 ZPO in Anwaltsprozessen (§ 78 ZPO) eine Woche und in sonstigen Prozessen drei Tage beträgt, ist sie hier unabhängig von einer Anwaltspflicht bei Zustellung der Ladung am Ort des Gerichts auf 24 Stunden bzw auf 3 Tage bei Zustellung der Ladung im Landgerichtsbezirk verkürzt.“

²⁷ KRÜGER, W., RAUSCHER, T., BECKER-EBERHARD, E. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung: ZPO: Band 2: §§355-1024*. 4. Auflage, In Leinen C.H.BECK, 2013, § 602 Rn. 1-8., ISBN 978-3-406-61031-8.: „Der besondere Gerichtsstand des § 603 erlaubt die Klage auch am Zahlungsort und schafft eine gemeinsame örtliche Zuständigkeit für ein Vorgehen gegen mehrere Beklagte.“

upomínací řízení tehdy, byla-li žalobcem uplatněna směnka. Uplatňuje-li žalobce směnečný nárok v upomínacím řízení, musí zvolit cestu listinného, směnečného a šekového upomínacího řízení.

Dospěje-li soud k závěru, že uplatněný nárok je důvodný (zejména nemá-li důvod pochybovat o pravosti předložené směnky) vydá platební rozkaz. Prostředkem procesní obrany proti platebnímu rozkazu je rozpor (Widerspruch). V případě nepodání rozporu vydá soud na další návrh žalobce vykonatelný platební rozkaz (Vollstreckungsbescheid), který má účinky předběžně vykonatelného rozsudku pro zmeškání (Versäumnisurteil). I proti předběžně vykonatelnému rozsudku pro zmeškání má žalovaný možnost se bránit, a to ve lhůtě dvou týdnů od jeho doručení; k obraně v tomto případě žalovanému slouží protest (Einspruch)²⁸. Má-li protest potřebné náležitosti, vrací se řízení do fáze před marné uplynutí lhůty k podání rozporu. Řízení lze popsáním způsobem vrátit zpět jen jednou.

Zajímavý je důsledek podání rozporu. Podá-li žalovaný v tomto zvláštním upomínacím řízení proti platebnímu rozkazu rozpor (Widerspruch), přemění se listinné, směnečné a šekové upomínací řízení (Urkunden-, Wechsel- und Scheckmahnverfahren) v listinné, směnečné nebo šekové řízení.²⁹ Podání rozporu proti platebnímu rozkazu v případě, že je v řízení uplatněn směnečný nárok, může vyústit v přeměnu řízení v listinné řízení (Urkundenprozess) nebo ve směnečné řízení (Wechselprozess).

Koncentrace německého zrychleného řízení, v němž je uplatněn směnečný nárok

V žádné ze dvou variant „rozkazního“ řízení³⁰, v jejichž rámci je uplatňován směnečný nárok se neuplatňuje koncentrační princip. Nelze vyloučit uplatnění koncentrace řízení v případě, že je nárok ze směnky uplatňován v obecném sporném řízení (buď přímo, nebo po přeměně řízení). Této koncentraci však odpovídá naše první skutková koncentrace, nikoli koncentrace navozená vydáním směnečného platebního rozkazu.

Není mi známo, že by uplatňování směnečných nároků v německém sporném řízení bylo absencí koncentrace řízení limitováno co do své efektivity, funkčnosti nebo rychlosti. Uvedené mi nezbyvá než uzavřít sdělením, že když není třeba směnečné dlužníky procesně nadměrně obtěžovat nepotřebnými omezeními v německém řízení, aniž by tento způsob vedení řízení překážel řádnému projednání uplatněného směnečného nároku, je namístě se zbavit nutkání mařit obranu žalovaných proti směnečnému platebnímu rozkazu extrémně nesnadno zvládnutelnými samoučelnými procesními překážkami v podobě krátké námitkové lhůty a koncentrace směnečného rozkazního řízení.

Stručný pohled do historie

Směnečné rozkazní řízení bylo ve stávající podobě³¹ v našem právním řádu zformováno již v předminulém století zákonem č. 113/1895 z.ř. o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní, dále rovněž „CSŘ“)

²⁸ DOBEŠ, Matěj. Platební rozkaz: analýza a komparace. Brno, 2013. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/322823/pravf_m/diplomova_prace.pdf. Právnický fakulta Masarykovy univerzity.

²⁹ VORWERK, V., WOLF. CH. *Beck'scher Online-Kommentar zur ZPO*. Edition 13, Stand 15.06.2014, § 703a Rn. 1-2.: „Nach Widerspruchserhebung durch den Antragsgegner (§ 694 ZPO) wird die Streitsache nach Abgabe ohne weiteres im Urkunden-, Wechsel- oder Scheckprozess (§§ 592 ff ZPO) anhängig (Abs 2 Nr 1).“

Listinné řízení (Urkundenprozess) se vede podle ustanovení §§ 592 a násl. NZPO, směnečné řízení (Wechselprozess) je vedeno dle ustanovení § 602 a násl. NZPO a ustanovení §605a NZPO je pak věnováno odchylkám pro případ šekového řízení (Scheckprozess).

³⁰ Tj. směnečného řízení a listinného, směnečného a šekového upomínacího řízení.

³¹ Konstatuji-li shodu mezi stávající a rakouskou úpravou směnečného rozkazního řízení, činím tak s ohledem na stejnou koncepci a podobu úpravy; od detailů odhlížím.

CSŘ úpravou směnečného rozkazního řízení situoval do §§ 555-559. Ustanovení § 557 odst. 1 CSŘ uplatnění směnečného nároku v rozkazním řízení reguluje takto: „Zakládá-li se pohledávka žalobou vymáhaná na směnce, která má všechny náležitosti platné směnky a o jejíž pravosti není pochyb, a jsou-li v žalobě zároveň předloženy v prvopise kromě směnky také protest a návratný účet, pokud těchto listin v tom kterém případě jest k odůvodnění žalobcových nároků zapotřebí, může žalobce žádati, aby bylo žalovanému přikázáno, aby v neprodlžitelné lhůtě tří dnů pod exekucí zaplatil směnečný dluh i s vykázanými vedlejšími pohledávkami a se žádanými a soudcem ustanovenými náklady, nebo aby proti tomu vznesl své námitky (platební příkaz).“

Lhůta určená k obraně žalovaného proti platebnímu příkazu byla v CSŘ upravena v §550 následovně: „V platebním příkaze budiž vyřčeno, že žalovaný má do čtrnácti dnů po doručení platebního příkazu uspokojiti pod exekucí nároky proti němu vznesené i s náklady soudem určenými, nebo podati své námitky proti platebnímu příkazu. Lhůta tato nemůže býti prodloužena.“

Ustanovení §552 CSŘ upravovalo včasné, resp. opožděné námitky takto: „Námitky proti platebnímu příkazu jest podati ve lhůtě v platebním příkaze vytčené u soudu, který příkaz vydal. Námitky podané opožděně buďte odmítnuty bez projednání. O námitkách podaných včas jest bez nového návrhu žalobcova ustanoviti rok k ústnímu přelíčení na dobu co možná krátkou.“

Podobu směnečného rozkazního řízení, jak byla koncipována v CSŘ, převzal i zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád), dle jehož §423: „Předloží-li žalobce se žalobou v prvopise směnku nebo šek, které mají všechny náležitosti platné směnky nebo šeku a o jejichž pravosti není pochybností, s dalšími listinami potřebnými podle platných předpisů k uplatnění jeho nároku a žádá-li, aby jeho žaloba byla vyřízena platebním rozkazem, vydá soudce bez slyšení žalovaného směnečný (šekový) platební rozkaz. V rozkazu uloží žalovanému, aby do tří dnů pod exekucí zaplatil žalobci částku žádanou v žalobě spolu s vedlejšími pohledávkami a stanovenými náklady, anebo aby v téže lhůtě podal proti tomu námitky u soudu, který rozkaz vydal. Chce-li žalobce nebo žalovaný napadat pouze rozhodnutí o nákladech, může tak učinit jen stížností ve lhůtě tří dnů. (odstavec 1) Platební rozkaz se žalobou se žalovanému doručí do vlastních rukou. Nepodá-li žalovaný proti němu včas námitky nebo vezme-li je zpět, nabývá platební rozkaz účinnosti pravomocného rozsudku. Námitky pozdě podané odmítne soudce bez dalšího jednání. (odstavec 2) Podal-li žalovaný námitky včas, ustanoví předseda senátu rok k ústnímu jednání o nich (§420). K dalším námitkám vzneseným později se nepřihlíží. V rozsudku vysloví soud, zda se platební rozkaz ponechává v platnosti, anebo zda se zrušuje a v jakém rozsahu. (odstavec 3).“

Zastávám názor, že tradice mají svůj význam. Respekt k dlouho fungující pravidlům není dobré odmítat. Nicméně; pokud v důsledku změny společenských poměrů přestane právní úprava vyhovovat aktuálním potřebám společnosti, je čas na změnu, neboť přílišná inklinace k tradicím nesmí být překážkou přijetí kvalitní, moderní fungující úpravy.

Je třeba konstatovat, že úprava směnečného rozkazního řízení, jak byla do našeho civilního procesu přijata v roce 1895 CSŘ a věcně zůstala v podstatě nezměněna dodnes (s výjimkou prodloužení námitkové lhůty), společenským poměrům nevyhovuje. Směnečné rozkazní řízení se svou přísnou koncentrací bylo koncipováno v době, kdy směneční dlužníci buď zaplatili, nebo se zastřelili, v době, kdy směnky zastřešovaly mnohem příčinné jednodušší vztahy a v době, kdy by si jen málokdo troufl uvažovat o možnosti vymáhat soudně směnku v situaci, kdy dluh byl zaplacen nebo vůbec nevznikl.

Směnky v současnosti mnohdy zajišťují tak komplikované právní vztahy, že vymezení obrany proti uplatněné směnce představuje stejný nebo i složitější problém, než kontraktace předmětného vztahu. Nedůvodné uplatnění směnky v současné době není zdaleka

výjimečným jevem. Z výše uvedených důvodů jsem přesvědčen, že přišel čas na změnu. Přišel čas upravit řízení o zaplacení směnečného nároku tak, aby jím zakotvený procesní režim vyhověl požadavku na rychlé projednání nároku v rozkazním řízení, přitom však co nejméně omezoval možnost vydání věcně uspokojivého rozhodnutí, omezoval účastníky řízení v uplatnění jejich procesních práv pouze v nezbytné míře a respektoval právo všech účastníků řízení na spravedlivý proces.

Hodnocení koncentrace směnečného rozkazního řízení

Při vymezení základních požadavků na procesní pravidla nelze opomenout fakt, že je třeba respektovat právo účastníků na spravedlivý proces. Nastavení mechanismů působících v civilním řízení způsobem, na jejichž základě bude možné řízení považovat za funkční, naplňující základní cíle a korektní, je, mimo jiné, otázkou umného vyvážení požadavku na rychlost řízení, požadavku na co možná nejúplnější zjištění skutkového stavu a na respektování oprávněných zájmů účastníků realizovat svoje procesní práva způsobem a v rozsahu, které zaručí ústavně konformní průběh řízení.

Skutková koncentrace řízení je kontroverzním nástrojem regulace řízení; při kvalifikovaném uplatnění je způsobila potlačit některé jevy, jež mají za následek prodloužení doby řízení, současně však účastníky řízení omezuje v možnosti unést břemeno tvrzení a břemeno důkazní a dostát tak svojí zodpovědnosti za úplné zjištění skutkového stavu. Koncentrace směnečného rozkazního řízení je koncipována tak, že neovlivňuje důkazní rovinu zjišťování skutkového stavu, zcela zásadně však žalovaného limituje v možnosti tvrdit na svoji obranu skutkové okolnosti. Koncentrace směnečného rozkazního řízení je typickým příkladem kontraproduktivního působení na průběh řízení. Omezení žalovaného v možnosti vymezit obranu proti uplatněnému směnečnému nároku do 15ti denní námitkové lhůty:

- nepřináší řízení žádnou výhodu (pokud ovšem není za výhodu považován stav, že soudy věcně projednávají méně směnečných věcí z toho důvodu, že žalovaní nestihli v námitkové lhůtě dostatečně kvalifikovaně vymezit svoji důvodnou obranu), zejména ne zkrácení doby projednání věci, neboť námitky bývají soudy zpravidla projednány s tak velkým časovým odstupem po podání námitek (minimálně několik měsíců, mnohdy i několik let; jen výjimečně několik týdnů), že uzavření možnosti pro žalovaného řádně si vymezit svoji obranu po uplynutí námitkové lhůty nepřináší žádnou časovou úsporu; neeliminuje tudíž průtahy v řízení,

- je bezprostředním důvodem vydání mnoha věcně neuspokojivých rozhodnutí (rozhodnutí, které žalovanému ukládají povinnost zaplatit žalobci směnečný peníz, příslušenství a náklady řízení navzdory faktu, že uplatnění směnečného nároku v řízení není důvodné).

Nechápu smysl a účel uplatnění koncentračního principu ve směnečném rozkazním řízení (ve stávající podobě) – nepřináší totiž řízení žádnou kvalitativní výhodu, atakuje však právo žalovaného na spravedlivý proces. Kauzální obrana proti směnce není snadná a vymezení námitek patří mezi nejnáročnější procesní úkony účastníků, s nimiž se lze ve sporém řízení setkat. Nastavení takových procesních pravidel pro vedení obrany proti směnečnému platebnímu rozkazu, které mají za následek, že mnozí z žalovaných v řízení neuspějí, byť uplatňují obranu důvodnou, odporuje cílům civilního procesu. Koncentrace obrany žalovaného proti uplatnění směnečného nároku v případě, že soud rozhodne v rozkazní formě řízení, rezignuje na věcnou správnost rozhodnutí; připouští totiž navození takové procesní situace, v níž se žalovaný proti uplatněnému směnečnému nároku neubrání, ač disponuje důvodnou obranou, neboť nezvládne vyhovět požadavku OSŘ a rozhodovací praxe soudů formulovat námitky v námitkové lhůtě v projednatelné podobě.

Úvahy de lege ferenda

I kdyby projednání námitek mělo mnohem rychlejší průběh a koncentrace směnečného rozkazního řízení působila jako prostředek omezující průtahy v řízení, v důsledku čehož by řízení přinášelo alespoň nějaký pozitivní aspekt, nebylo by možné její stávající podobu akceptovat. Znevýhodnění žalovaného a zásah do práva tohoto účastníka řízení na spravedlivý proces je natolik intenzivní, že koncentraci směnečného rozkazního řízení v jeho stávající podobě nelze akceptovat, má-li mít náš civilní proces status kultivovaného řízení. Nelze-li uplatnění koncentračního principu ve směnečném rozkazním řízení přiznat jeho základní cíl, kterým je urychlení řízení, nelze mu s ohledem na fakt, že je s jeho uplatněním nezbytné spojovat vydávání věcně neuspokojivých rozhodnutí, přiznat právo na existenci.

Právní úprava koncentrace směnečného rozkazního řízení je neakceptovatelným archaismem, který řízení nejen, že nepřináší nic dobrého, ale zatěžuje jej kolizí s právem na spravedlivý proces. Existuje jediná cesta vedoucí ke korektní úpravě koncentrace směnečného rozkazního řízení. Tuto představuje změna právní úpravy. Právní úprava směnečného rozkazního řízení je jasná. Koncentrace je velmi tvrdá a nelze si představit takový výklad OSŘ, který by měl povahu korektní aplikace práva a současně zasáhl do striktně navozené koncentrace tohoto specifického rozkazního řízení.

Směnečné rozkazní řízení není koncipováno správně a koncentrace navozovaná v tomto řízení zvyhodňuje žalobce na úkor žalovaného. Má-li však mít rozhodování soudů povahu řádného výkonu soudní moci, musí soudy respektovat limity dané koncentrací směnečného rozkazního řízení. Nechci řešit otázku, zda je vhodná novelizace, nebo je namíste čekat až na rekodifikaci. Změna právní úpravy racionalizující koncentrací směnečného rozkazního řízení by však měla být uskutečněna.

Mám vážné podezření, že jediným důvodem opakovaného přebírání staré rakouské úpravy směnečného rozkazního řízení je nedostatek odvahy tuto úpravu změnit. Jednou z příčin přetrvání staré rakouské úpravy směnečného rozkazního řízení (kdysi zřejmě funkční a efektivní) až do 21. století může být ta skutečnost, že právní úprava směnečného rozkazního řízení byla vždy posuzována procesualisty, kteří nedisponovali podrobnou znalostí hmotného směnečného práva, v důsledku čehož neposoudili odpovídajícím způsobem fakt, zda uspořádání vztahu mezi směnečným věřitelem a směnečnými dlužníky vyžaduje tak dramatické procesní zvyhodnění žalobce uplatňujícího směnečný nárok v soudním řízení, jakého se mu dostává koncentrací směnečného rozkazního řízení.

Při zachování specifického směnečného rozkazního řízení a jeho koncepce (směnečný platební rozkaz je i po podání námitek v řízení dále působícím rozhodnutím, které je případně rušeno až rozsudkem po projednání námitek³², vidím dvě možné cesty reparace stávajícího nijak zvláště příznivého stavu právní úpravy – koncentrací směnečného rozkazního řízení by bylo možné buď zcela zrušit, nebo zásadně zmírnit.

Absolutní eliminace koncentračního principu by podle mého přesvědčení řízení o zaplacení směnečného nároku nijak významně neprodloužila. Je pravdou, že by mnoho řízení nekončilo předčasně na základě procesních omezení a soud by musel uplatněné nároky projednat věcně. Soudcům rozhodujícím směnečné spory by tedy nějaká práce přibyla. Nicméně fakt, že by soudu ve větším počtu případů rozhodovaly po meritorním projednání na základě zjištěného skutkového stavu ve větším počtu řízení lze hodnotit jako výsledek příznivý, nikoli nepříznivý. Úlohu nástroje eliminujícího průtahy v řízení by snadno mohla hrát obecná koncentrace, tedy zejména první skutková koncentrace (samozřejmě upravená do přijatelnější podoby). Většina evropských zemí se v úpravě civilního řízení obejde bez specifické koncentrace řízení, v němž je uplatňován směnečný nárok, a je zřejmé, že

³² Koncepci směnečného rozkazního řízení je však třeba také kriticky zkoumat, neboť například fakt, že celé námitkové řízení je vedeno jen za účelem posouzení důvodnosti vydání směnečného platebního rozkazu, přináší celou řadu problematických důsledků (v řízení nelze s výjimkou výsledků dokazování zohlednit nic, co se událo po vydání směnečného platebního rozkazu).

v důsledku tohoto procesního stavu není uplatnění směnečných nároků soudní cestou v těchto zemích méně efektivní. Na příkladu německého NZPO lze vidět, že rychlé a účinné uplatnění směnečného nároku lze procesně upravit bez zvláštní koncentrace směnečného řízení.

Zmírnění koncentračního principu by mohlo být rozumným kompromisem. Pokud by mělo být směnečné rozkazní řízení koncentrováno méně intenzivně, byl by rozumný model, v jehož rámci by:

- žalovaný v námitkové lhůtě musel vymezit podstatu obrany v jejích hrubých obrysech s tím, že v další rozumné lhůtě, která by neprodlužovala efektivní přípravu jednání a která by nekončila přehnaně dlouho před nařízeným námitkovým jednáním, by tuto obranu musel konkretizovat a precizovat
- v odůvodněných případech by bylo možné dodatečně doplnit i dosud neuplatněnou obranu, pokud by jejím zohledněním nenastaly průtahy v řízení;
- uplatnění koncentračního principu by bylo stejně jako u první skutkové koncentrace a neúplné apelace prolomeno odpovídajícími výjimkami.

Mám-li se vyjádřit k faktu, kterou z uvedených možností preferuji, příkláním se ke zmírnění koncentrace směnečného rozkazního řízení na rozumnou mez.

Závěr

Moderní civilní proces musí využívat takové metody regulace průběhu řízení, které zajistí spravedlivé řízení. Spravedlivým je jen takové řízení, jehož prvotním cílem je věcně uspokojivé rozhodnutí, musí se však jednat o rozhodnutí, které je vydáno dostatečně brzy po zahájení řízení. Uvedeného cíle nelze dosáhnout bez navození rovnováhy mezi nástroji umožňujícími rychlé projednání věci a mezi nástroji garantujícími co nejúplnější zjištění skutkového stavu. Respektováním práva účastníků na spravedlivý proces je ve své podstatě otázkou kompromisu mezi tlakem na rychlé vyřízení věci a na vydání věcně uspokojivého rozhodnutí a kvality procesní regulace. Je-li nezbytné řízení více zformalizovat s cílem akcentovat jeho rychlost, je třeba zásah do oprávněných procesních zájmů účastníků učinit promyšleně a citlivě tak, aby tento zásah byl co nejméně citelný a nepřekročil rozumné meze. Tomuto cíli se právní úprava směnečného rozkazního řízení nepřibližuje ani vzdáleně.

Díky koncentraci směnečného rozkazního řízení máme specifické sporné řízení vedené o zaplacení směnečného nároku, které sice v některých případech probíhá rychleji, nikoli však proto, že by zmíněná koncentrace eliminovala průtahy v řízení, nýbrž proto, že žalovanému znemožňuje uplatnit důvodnou obranu. Nebojím se tudíž konstatovat, že směnečné rozkazní řízení je černou dírou na spravedlnost.

Směnečné rozkazní řízení ve své podstatě koliduje s právem na spravedlivý proces, neboť nedůvodně a nepřiměřeně znevýhodňuje žalovaného na úkor žalobce. Koncentrace směnečného rozkazního řízení neodstraňuje průtahy v řízení, ale znemožňuje žalovaným uplatnit v řízení důvodnou obranu.

Pokud bych položil otázku, zda skutečně chceme mít v řízení takto působící koncentrační prvek, tak jsem přesvědčen o faktu, že zrušení nebo zmírnění koncentrace směnečného řízení by nevítili zejména směneční věřitelé, kteří se obohacují zneužitím systémové chyby v úpravě směnečného rozkazního řízení. Za sebe odpovídám, že mně by stávající koncentrace směnečného rozkazního řízení, rozhodně nechyběla.

Koncentrace procesních námitek

Koncentrace procesních námitek se projevuje časovým ohraničením části řízení, v níž lze uplatnit námitky procesního charakteru, a to námitku místní nepřislušnosti, námitku podjatosti, námitku nedostatku pravomoci soudu z důvodu uzavření rozhodčí smlouvy nebo

rozhodčí doložky a námitku místní nepříslušnosti podávané v rámci směnečného rozkazního řízení.

Tuto koncentraci procesních námitek lze považovat za efektivní nástroj eliminující některé průtahy řízení; její uplatnění účastníkům nebrání dosáhnout v řízení úspěchu. Koncentrace procesních námitek řízení ovlivňuje převážně v pozitivním směru, vůči jejímu uplatnění v řízení tudíž nemám zásadní výhrady.

Koncentrace tvrzení skutečností a označení důkazů při zjišťování skutkového stavu

Koncentrace tvrzení skutečností a označení důkazů při zjišťování skutkového stavu se uplatňuje jednak v podobě časového omezení možnosti tvrdit skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky do konce přípravného jednání nebo do konce prvního jednání ve věci, jednak v podobě neúplné apelace.

První skutková koncentrace

Koncentraci řízení projevující se omezením možnosti tvrdit skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky do konce prvního jednání ve věci resp. přípravného jednání (bylo-li nařízeno) budu dále v textu pro zjednodušení označovat jako první skutkovou koncentraci řízení.³³

Podstatou první skutkové koncentrace řízení je časové omezení účastníků řízení tvrdit skutkové okolnosti a označit důkazní prostředky. Limitním okamžikem pro uvedené procesní aktivity je konec přípravného jednání (bylo-li nařízeno) nebo konec prvního jednání ve věci (byla-li příprava jednání uskutečněna bez využití přípravného jednání). V řízení lze přihlížet jen ke skutkovým okolnostem tvrzeným a k důkazním návrhům učiněným do skončení přípravného jednání resp. prvního jednání ve věci. Dobu, během níž lze účinně tvrdit skutečnosti a označovat důkazní prostředky, může soudce prodloužit na dobu trvání lhůty, kterou případně účastníkům poskytne.

Popsané omezení neplatí bezvýjimečně. K později tvrzeným skutečnostem nebo označeným důkazním prostředkům lze přihlídnout:

- pokud jejich zohlednění či provedení směřuje ke zpochybnění věrohodnosti provedených důkazních prostředků,
- v případě, že nastaly až po uzavření možnosti tvrdit skutečnosti či označit důkazní prostředky,
- jestliže nebylo v možnostech účastníka řízení tyto včas (před navozením koncentrace) uvést,
- pokud je účastník tvrdil anebo označil poté, co soud některému z účastníků adresoval výzvu k doplnění tvrzení podle § 118a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“).

O první skutkové koncentraci nelze napsat mnoho dobrého. Jediný opodstatněný důvod zavedení koncentračního principu do řízení je odstranění průtahů. Tento záměr se však nepodařilo naplnit,³⁴ neboť účastníci řízení vedeni snahou předejít situaci, v níž by soud k jejich tvrzení či důkazním návrhům nepřihlédl s poukazem na navozenou koncentraci, předkládají skutková tvrzení a důkazní návrhy, jichž pro zjištění skutkového stavu není v daném stadiu řízení třeba. Popsaný procesní postup uskutečňovaný účastníky řízení z důvodu takzvané „procesní opatrnosti“ zahlučuje soudy i účastníky zbytečnými listinami a informacemi. První skutková koncentrace tudíž paradoxně nemusí řízení zkracovat, ale naopak se může podílet na jeho prodloužení.

³³ Označení „první skutková koncentrace“ jsem zvolil proto, že se jedná o první ze dvou projevů koncentrace řízení ovlivňující proces zjišťování skutkového stavu.

³⁴ V některých případech první skutková koncentrace jako překážka účelového prodlužování řízení sice může působit, plošně jí však tento efekt přiznat v žádném případě nelze.

Přítom však aktuální podoba první skutkové koncentrace zasahuje do práva účastníků na spravedlivý proces, jelikož účastníkům brání v možnosti reagovat na skutková tvrzení a důkazní návrhy, jakož i na výsledky dokazování, čímž eliminuje uplatnitelnost principu rovnosti zbraní. Zavedením první skutkové koncentrace do regulace průběhu řízení se tedy doba řízení v zásadě nezkrátila, účastníci si však mohou důvodně stěžovat, že stávající procesní úprava negarantuje ústavně konformní průběh řízení.

Neúplná apelace

Neúplnou apelaci upravenou v ustanoveních §§ 205a a 119a OSŘ lze charakterizovat jako koncentraci řízení přicházející v druhé vlně za první skutkovou koncentrací. Neúplná apelace se ve své podstatě příliš neliší od první skutkové koncentrace – účastníkům řízení je stejně jako první skutkovou koncentrací nastaven limit pro přednes skutkových tvrzení a označení důkazních návrhů, jenž lze překročit jen v případě naplnění některé ze zákonných výjimek. Neúplná apelace možnost tvrdit skutkové okolnosti a označit důkazy soustřeďuje do řízení před soudem prvního stupně. Přestože je podstata neúplné apelace velmi blízká podstatě první skutkové koncentrace, lze neúplnou apelaci hodnotit kladně. První skutková koncentrace totiž řízení uzavírá před skutkovými tvrzeními a důkazními návrhy příliš brzy, naopak neúplná apelace řízení koncentruje v pravou chvíli. Koncentrace řízení v podobě neúplné apelace odpovídá podstatě odvolacího řízení, které je určeno k přezkumu a odstranění pochybení, jichž se případně dopustil soud prvního stupně.

Neúplná apelace tedy účastníkům řízení brání v možnosti tvrdit skutečnosti a označit důkazy, činí tak ovšem ve fázi řízení, v němž není přednes nových skutkových tvrzení a označení důkazních návrhů (až na výjimky) žádoucí, neboť je vztažena až k okamžiku, kdy již účastníci měli dostatek prostoru ovlivnit svými procesními aktivitami úplnost zjištěného skutkového stavu. Smysluplnost úpravy neúplné apelace je podepřena faktem, že racionálně koncipované výjimky, při jejichž naplnění stop stav pro skutková tvrzení a důkazní návrhy vyvolaný uplatněním principu neúplné apelace nenastane.